

Závěrečná devátá kapitola je jedna z nejdůležitějších, neboť F. Gahér zde vyvrací zakořeněný předsudek, že stoická logika byla pouze logikou výrokovou. Ukazuje, že aristotelovská logika se dá "vnořit" do stoické a že stoici mohli ověřovat správnost důkazů v aritmetice a geometrii. Stoici tedy měli vybudovaný jakýsi dosti významný fragment predikátové logiky.

Kniha je čtivým a zdařilým dílem, a pokud by Gahérovu pojetí bylo napadnutelné, pak zůstává jeho zásluhou, že vyvrátit jeho přesvědčivé argumenty by si vyžádalo podrobné a zajímavé rozборы.

Marie Duží

Richard Rorty: Filozofia a zrkadlo prírody

Kalligram, Bratislava 2000, XIII+339 s.

Filosofie a zrcadlo přírody, Rortyho nejdůležitější filosofická kniha, přináší zajímavý pohled na novověkou filosofii, její předpoklady, rozvinutí a – jak by patrně řekl Rorty sám – její rozklad a transformaci. Hodnota knihy spočívá především v tom, že pohlíží na novověké filosofické dění s odstupem a vybízí čtenáře k obecnějšímu zamyšlení, do něhož by se patrně při řešení dílčích filosofických problémů nepustil. Kniha je psána jazykem analytické filosofie a nejlépe se bude číst právě těm, kteří mají o okruhu problémů analytického hnutí určité povědomí.

Ohnskem výkladu je ústřední postavení epistemologie v novověkém myšlení a Rortyho kritika tohoto stavu. Filosofické problémy nejsou podle Rortyho symptomy neměnných, ahistorických lidských intuicí, které se hlásí o slovo, ale jsou formulovatelné až díky původnímu tvořivému úsilí hrstky geniálních jedinců, kteří své epoše (a možná i dalším) určí pracovní úkoly. Z tohoto důvodu věnuje Rorty značnou pozornost Descartovi jako 'vynálezci' novověké epistemologie a jejím dalším směrodatným postavám jako jsou Locke a Kant. Rortyho metodou je přitom většinou eklektické přebírání již existujících dějinněfilosofických výzkumů a jejich zasazování do metafilosofické mozaiky – v oblasti dějin filosofie si tedy Rorty nečiní nároky na původnost, což také v knize na více místech poctivě zdůrazňuje. Výsledným obrazem jeho rozborů je novověká představa mysli jako schopnosti, jejímž nejvlastnějším úkolem je reprezentovat vnější svět. Ruku v ruce s tímto pojetím se pak prosazuje představa poznání jako korespondence reprezentací uložených v mysli s předměty či událostmi ve světě, kterou Rorty rovněž odmítá: takové pojetí mu nedává dobrý smysl, protože nás podle něj vyzývá k neuskutečnitelnému úkolu, totiž k porovnání mentálních či jazykových reprezentací s něčím jim vnějším – aniž bychom však věděli o způsobu, jak to provést.

Z hlediska rané analytické filosofie je důležitá Rortyho myšlenka, že systematická filosofie jazyka počínajíc Fregem a Russellem vlastně přejímá tento rámec a snaží se řešit otázku reprezentace, byť na rovině jazykového vyjádření. (Tuto verzi vývoje

přijímá z analytických filosofů například Michael Dummett v poslední kapitole své práce *Frege: Philosophy of Language* [London 1973], kde Frege líčí jako někoho, kdo svrhl Descarta z epistemologického trůnu, aby vzápětí dosedl na jeho místo.) Směs filosofování o jazyce a tradiční epistemologické motivace označuje Rorty za 'nečistou' filosofii jazyka v protikladu k 'čisté' filosofii jazyka, která je oproštěna od potřeb teorie poznání a která se Rortymu zamlouvá tím více, čím méně umožňuje klást tradiční filosofické otázky. Z prostředí analytické filosofie ale vzešlo i několik osobností, které nesou – kromě velkých jmen z jiných filosofických tradic jako např. Gadamer či Habermas, jimž je věnována pozornost hlavně v závěrečné části knihy – velký podíl na transformaci, která současné filosofii umožnila klást nové otázky a nově na ně odpovídat (a které Rorty nadšeně tleská): Wittgenstein, Sellars, Quine, Kuhn a Davidson. Tato transformace filosofických problémů přitom nemá podobu přímé odpovědi na tradiční otázky, ale spíše přináší důvody, proč taková přímá odpověď není možná. Jedním z nejdůležitějších výsledků této transformace je pro Rortyho alternativa k reprezentativnímu modelu poznání. Rorty chce poznání a jistotu chápat jako výsledek racionální kritické diskuse, nikoli jako vztah reprezentací a předmětů. Za jisté a poznané máme podle něj mít to, na čem se shodneme s našimi partnery v diskusi – to, s čím nás Rortyho slovy naši oponenti propustí. Otázka *kdy* nás propustí však není předem zodpověditelná, protože vše záleží na individuálních schopnostech a znalostech našich partnerů.

Rorty má dojem, jako by v rámci analytické filosofie bylo nemožné přemýšlet a psát bez opory přinejmenším v jednom ze dvou velkých tradičních rozlišení – rozlišení mezi analytickými a syntetickými pravdami a rozlišení mezi tím, co je myslí dáno a co je jejím příspěvkem k poznání světa. Quine epochálně zpochybil první rozlišení, Sellars druhé, ale důsledné odmítnutí obou myšlenek u nich Rorty nenachází. Jakkoli to z jeho výkladů v šesté kapitole recenzované knihy snad lze vyčíst, mělo by být řečeno, že k pozici, která organicky spojuje kritiku obou uvedených rozlišení dospěl Davidson ve svém článku 'O samotné myšlence pojmového schématu'; právě po jeho otištění v roce 1974 začal být slyšán výraz 'postanalytická' filosofie, k níž bývají kromě Rortyho samotného dále řazeni i Hilary Putnam, Paul Feyerabend a Ian Hacking (kterým je v knize věnována nemalá pozornost).

A jaký je Rortyho výhled do filosofické budoucnosti? Epistemologie jako svébytná disciplína je v Rortyho očích u konce s dechem, protože už není možné dále udržovat při životě lockovské zaměňování kauzálních souvislostí za zdůvodnění (srv. s. 128 překladu). Příští generace filosofů podle Rortyho budou mít jiné priority a možná budou pokládat tradiční epistemologické problémy za tak zastaralé jako my vnímáme problémy primitivních animistů. Aby mohl pojmenovat svou vizi vývoje ve filosofii, zavádí Rorty dvě rozlišení: Kuhnem inspirované rozlišení mezi normálními a abnormálními diskurzí a rozlišení mezi systematickou a výchovnou (edifying) filosofii. Zatímco normální diskurzí probíhají za předpokladu, že existují konvence, které závazně určují, co je dobrý argument, co je vědecké apod., u abnormálních diskurzí takové předpoklady chybí. Úlohou výchovných filosofů, na jejichž straně Rorty zjevně stojí, pak má být spíše udržování plodné diskuse než hledání pravdy. Hlásá Rorty konec filosofie, jak lze v souvislosti s jeho jménem občas zaslechnout?

Nikoli, pouze konec filosofie s velkým F čili opakované pokusy o řešení tradičních, především epistemologických problémů. Kritické myšlení a četba velkých filosofických textů, podněcující diskusi, však podle Rortyho bude součástí naší kultury i nadále.

Co se týče předností knihy, kromě již zmiňovaného pohledu z odstupu jsou to především Rortyho analýzy obrazoboreckých tendencí a činů zejména u Quina a Sellarse – jsou subtilní, a přitom obohaceny kritickým pohledem znalce analytického myšlení. Obdiv zasluhuje jeho nepředpojatost a rozsah vzdělání jdoucí novátorsky napříč tradičními filosofickými směry (spojení Strawsonova jména s Heideggerovým v poznámce 12 na s. 151 překladu budiž jedním z mnoha dokladů). Zatímco však jeho zhodnocení dosavadního vývoje vyznívá docela přesvědčivě, podezřele působí jeho předpovědi dalšího osudu filosofie. Pokud má filosofie budoucnosti jen podněcovat konverzaci a nikoli řešit problémy, nabízí se otázka, jak se příští generace našich kolegů ubrání prázdnému žvanění. Rortyho odhady navíc zatím moc nevycházejí a skutečný stav filosofie nepřeje Rortyho sklonům pohlížet na filosofické dění jako na pohyby uzavřených hnutí (analytická filosofie, hermeneutika apod.) – sklonům, jež jsou předpokladem pro Rortyho narativní přístup k filosofickému dění. Není přece žádným tajemstvím, že např. analytická filosofie již dlouho není hnutím ve smyslu striktně sdílených cílů a závazných metod, ale lze ji nejlépe vymezit poukazem na styl myšlení a psaní, případně geograficky. V současnosti není problémem nalézt jak Rortyho propagované konverzacionalisty jako Stanley Cavell, tak systematické filosofy *par excellence* jako Robert Brandom. I Rortyho vlastní následující počiny nebudí velké nadšení; jeho zatím poslední filosofické dílo *Truth and Progress* (Cambridge 1998) nepřináší z filosofického hlediska nic nového a ve svém myšlení i vyjadřování poněkud nahrává zlým jazykům, podle nichž je Rorty jen prázdným exhibicionistou, který si vybudoval živnost z laciných provokací. (Sluší se ale dodat, že taková reakce je často důsledkem toho, že Rorty přílehlavě pojmenoval nesrovnalosti v úvahách přívrženců různých ortodoxií.) Posledně jmenované knize schází právě ona vyvážená směs podnětné provokace a nevšedních úvah, díky níž *Filosofie a zrcadlo přírody* stojí za kritickou pozornost.

Zbývá otázka, nakolik kvalitní je stávající překlad L. Hábové. Odpověď je skryta v následujícím odstavci. Dokonalý a bezchybný překlad je nedostížitelný ideál a určitá míra přehmatů je u každého překladu pochopitelná a tolerovatelná. V našem případě lze však u překladu vyzdvihnout jen jediné: je čtivý. To samo o sobě není málo, avšak kniha vykazuje takové množství přehlédnutí či nepochopení, že je jednoduše nelze přejít mlčením. Překlepy a nepřesnosti v poznámkovém aparátu nechme stranou, byť společně s faktem, že na některých místech není dodrženo původní dělení textu do odstavců, nedělají práci redaktorů dobrou vizitku. Podívejme se jen na ty nejzásadnější chyby, které tu znesnadní, tu snad dokonce znemožní četbu – i poučeným čtenářům, kteří snadno odhalí lehčí přehmaty na jiných místech.

Na dvou místech textu (s. 15, ř. 7 a s. 255, patnáctý řádek odspodu) je slovo „neural“ (nervový) přeloženo je „neutrálný“. Predikát „not incorrigible“ (opravitelný, s. 69, ř. 7) uplatněný na přesvědčení, je přeložen jako ‘nekomunikovatelný’. Větu na s. 62 (ř. 20 n.) je třeba číst podle vzoru správně přeložené věty na s. 90 (ř. 19 n.) – jde

totiž o problém odvozování něčeho, nikoli odvolávání se na něco. Tam, kde jsme měli číst slovo 'nepopíráme' (s. 80, ř. 14), čteme co do smyslu opačné „nepripúšťame“. Formulace na s. 90 ke konci prvního odstavce je nesprávná – nejde o to, že něco „jen nějak“ poznáváme, ale o to, že x je ve skutečnosti y , a y poznáváme požadovaným způsobem; jedná se tedy o typickou ukázkou redukcionismu. Na s. 96 (ř. 10 odspodu) by mělo být napsáno, že ke skepticismu jsou odsouzeny takové teorie, které tvrdí, že z racionálního hlediska můžeme mít jistotu jen o reprezentacích. Ke konci pátého oddílu (na následující straně) nejde o to, že bychom neměli zavrhnout problém skepticismu, ale o to, že když nahlédneme zbytečnost skepticismu, neznamená to ještě, že je zbytečná i celá filosofie. Na téže straně (druhý řádek šestého oddílu) se materialistům nepřisuzuje „neochvejná predstava“, ale dobré tušení (sound intuition). Na s. 102 (ř. 7) nejde o ovlivňování informací, ale o opravování záznamů o vnitřních stavech. Místo výrazu „zbavit“ sa“ na s. 107 (desátý řádek odspodu) má správně být něco jako 'zavést do oběhu'. Předpoklad na s. 128, (ř. 9) je označen za „nesporný“, avšak v původním textu se říká, že je „paradoxní, leč nespochybnovaný“. Na s. 129 n. se slovo „manifold“ (rozmanitost) systematicky překládá jako „kopie“. Na patnáctý řádek odspodu strany 143 patří slovo 'předměty' mezi větné úseky „(či slovy)“ a „ale vecou“, o tři řádky níže pak došlo k záměně tomismu s atomismem. K začátku druhého odstavce na s. 144: Quine netvrdí, že mezi vědou a filosofií není žádná spojitost, ale naopak, že mezi těmito disciplínami nelze vést žádnou hranici (srv. obdobně vyjádření na s. 192, ř. 7-10). Začátek poslední věty předposledního odstavce na s. 145 zní záhadně, je to však srozumitelná kuhnovská poznámka, kterou objasní doslovnější překlad: „Jakmile radikální hnutí převezme funkce zřízení, proti kterému se bouřilo, už tu není...“ Ve větě na šestém řádku od konce prvního odstavce na s. 148 se nemluví o žádných aforismech, ale o tom, že opodstatněná tvrditelnost (warranted assertability) je to, co naše partnery v diskusi uspokojí natolik, že nás propustí a nebudou požadovat další odůvodnění našich názorů. V poznámce 12 na s. 151 Rorty tvrdí, že Quine a Sellars chtějí nahradit korespondenci s hypostazovanými entitami korespondencí s fyzikálními entitami, tedy že nahrazují jeden typ korespondence druhým, nikoli fyzické entity korespondencí samotnou. Na téže straně je v poznámce 13 navíc slovo „imperatívmi“. Na s. 153 je Sellarsova myšlenka ve druhém souvětí citace zcela převrácena, protože Sellars říká, že schopnost užívat jazyk nepředpokládá schopnosti zmiňované v první půli souvětí. Na s. 158 (ř. 10) čteme „rozlišovat“, přičemž běží o pravý opak, totiž 'jít napříč' (divide through – totéž na s. 256 a 257). Ke konci s. 162 jde o to, že Quine považuje všechny čtyři uváděné pojmy za stejně nepotřebné. V poznámce 35 na s. 167 Rorty říká, že bude *podporovat* daný postoj, nikoli vystupovat proti němu. Ke zmatkům na s. 173 bude snad nejlépe poznamenat, že slovo „grue“ je kombinací slov 'green' a 'blue' (tedy něco jako 'zdrý') a slovo 'emerose' je obdobnou kombinací slov 'emerald' a 'rose' (tedy například 'smaržže'); kombinace tohoto druhu odkazují k 'nové záhadě indukce' Nelsona Goodmana. Na s. 177 (pátý řádek odspodu) má být 'vztahy slov a světa' místo „vzťahy medzi rôznymi svetmi.“ Ke konci druhého odstavce na s. 207 není Galileo chválen za oddanost Aristotelovi, ale naopak za to, že se spoléhal raději na vlastní oči než na Aristotela. Na s. 220 (ř. 15) nejde o kanonickou „poznámku“, ale o kanonický zápis. Formulace na

předposledním řádku s. 235 má správně znít: 'pro tvrzení nějakého filosofa'. Ke konci prvního odstavce na s. 236 došlo k převrácení smyslu věty, protože Rorty chce říci, že pojmy jako 'forma dobra' apod. nemohou přispět k porozumění tomu, proč pojem dobra nelze definovat. Ke smyslu slov „ani netvrdia...existuje protiklad“ v poznámce 34 na s. 253 (první souvětí druhého odstavce): tento protiklad není dílem Carnapa a Tarského, ale Sellarsa, protože právě Sellars prosazuje tradiční vztah korespondence jako zobrazování (picturing), za což je Rortym přísně kritizován. Na patnáctém řádku odspodu na s. 255 se říká, že překládat lze i bez znalosti uváděných mechanismů. Věta na patnáctém řádku odspodu na s. 256 hovoří o zbavení se rozlišení mezi pojmovými schémata a neinterpretovanými smyslovými obsahy, zatímco v originále je řeč o *nastartování* tohoto dualismu. K větě na s. 262 (ř. 9 odspodu): jde o pokus přesunout břemeno dokazování zpět na skepticismus a tento pokus má být nazýván verifikacionismem. Rortyho 'cvok' (kook, s. 279, ř. 12 od konce) je vydáván za kuchaře, k další záměně slov došlo na s. 314 (ř. 5): jedná se o *naturalismus*, nikoli antirealismus, jak stojí v překladu; zdůrazněme, že Rorty naopak porůznu tvrdí, že považuje celou debatu realismu s antirealismem za pomýlenou. O příčinách namísto *důvodů* se nesprávně hovoří ve větě na pátém řádku od konce s. 327. Jisté nároky klade na překladatele Goodmanova hříčka v pozn. 3 na s. 271, kde je řeč o „virtuous circle“, nikoli o běžném bludném či začarovaném kruhu. Nakonec výčet toho, co chybí či naopak přebývá: zápornky je třeba doplnit ke slovům „mohla“ a „mala“ (s. 330, ř. 9 odspodu) a „súmeratefných“ (s. 289, ř. 11), škrtnout je třeba zájmeno „ho“ na s. 67 (ř. 11) a zápornky u slov „nemajú“ (s. 80, devátý řádek odspodu), „nevedeli“ (s. 200, ř. 8 odspodu), „nemusíme“ (s. 266, ř. 13 odspodu) a ve formulí na třetím řádku od konce s. 245; slova „čosi viac než len“ na devátém řádku na s. 304 jsou rovněž přidána navíc a zcela pokrývají smysl původní věty.

Po tomto chmurném výčtu se vnučuje otázka, k čemu takto nedostatečný překlad čtenáři vlastně bude. Pokud čtenář nebude mít po ruce originál, aby co chvíli zkontroloval podezřele znějící výraz či větu, ze studia knihy si pravděpodobně odnese dojem, že Rortyho myšlenky jsou dost zmatené a nestojí za další úvahy. Přejme si proto, aby přibývalo překladů zajímavých a podnětných knih jako je *Filosofie a zrcadlo přírody*, ale aby to byly překlady *mnohem* pečlivěji připravené.

Tomáš Marvan